

«صدای پای برف»

سخنی پیرامون تأثیر ادبیات «شعر» در حفظ و انتقال
فرهنگ تشیع

نوشته‌ی:

دکتر کیوان لؤلویی

سعید خومحمدی خیرآبادی

بهار ۸۳

لؤلؤیی، کیوان

صدای پای برف: سخنی پیرامون تأثیر ادبیات شعر در حفظ و انتقال فرهنگ تشیع / نوشته ی
کیوان لؤلؤیی، سعید خومحمدی خیرآبادی. - ساری: ندای ضحی؛ تهران: ندای اهورا، ۱۳۸۲.
۳۸ ص.

ISBN964 - 96202- 0 - 6 : ۲۵۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

۱. شاعران شیعی - ایران - سرگذشتنامه ۲. شعر مذهبی - مجموعه ها ۳. شاعران ایرانی -
سرگذشتنامه الفب. خومحمدی خیرآبادی، سعید ۱۳۵۱ - ب. عنوان ج. عنوان: سخنی پیرامون
تأثیر ادبیات شعر در حفظ و انتقال فرهنگ تشیع

۸ قا ۱ / ۰۰۹

PIR ۳۵۲۲ / ۹ ل

م ۸۲ - ۳۷۷۲

کتابخانه ملی ایران

عنوان : صدای پای برف
تألیف : دکتر کیوان لؤلؤیی - سعید خو محمدی خیر آبادی
ناشر : انتشارات ندای ضحی - شرکت ندای اهورا
طراحی : شرکت ندای اهورا - هدی سرور
لیتوگرافی ، چاپ و صحافی : درخشان تکثیر
نوبت چاپ و شمارگان : اول بهار ۸۲ - ۱۲۰۰ نسخه
بها : ۲۵۰۰ ریال
شابک : ISBN ۹۶۴-۹۶۲۰۲-۰-۶

دفتر مرکزی: تهران - خ انقلاب - روبروی دانشگاه تهران - خ فخر رازی - خ وحید نظری
نیش کوچه فرزانه - پلاک ۱۹۲ - طبقه دوم - واحد ۸ - شرکت ندای اهورا
تلفکس: ۶۹۶۳۰۶۰

یکی از موضوعاتی که در بررسی شعر شیعی اهمیت و جایگاه ویژه دارد حفظ و انتقال فرهنگ شیعه از طریق شعر است. این مسئله اگر چه در آغاز امر، به ظاهر جنبه عقیدتی دارد، اما با اندکی تأمل به خوبی می‌توان دریافت که علاقه به مذهب تشیع و تبلیغ آن در زمانی که امیران و پادشاهان حاکم اغلب اهل تسنن و بعضاً بسیار متعصب بودند، تا چه اندازه مهم و خطرناک بوده، و در عین حال تا چه اندازه جنبه اجتماعی داشته و در جامعه آن روز تأثیر می‌گذاشته است.

استاد شهیدی درباره مذهب رایج در ایران تا عهد تیموری و علت کم بودن اشعار در مدح اهل بیت (ع) می‌گوید:

«با توجه به این نکته که از آمدن اسلام به ایران تا پایان دوره مغولان مذهب رایج در نشأت گاه شعر فارسی مذهب حنفی بوده است، نباید توقع داشت شاعران، شعر بسیاری در ستایش آل علی (ع) سروده باشند. به خصوص آنچه باقی مانده شعرهای مدعی شاعران درباری است که برای نان سروده‌اند، نه از روی عقیده و ایمان و شعرهایی که زاده احساس و عاطفه پاک سرایندگان آن شعرها است به تدریج از میان رفته. در طول این هفتصد سال وضع چنین بوده است. البته قلمرو آل بویه که مذهب شیعه را ترویج می‌کردند حساب جداگانه دارد. و نیز از چند شهر دیگر شاعران شیعی را ترویج می‌کردند حساب جداگانه دارد. و نیز از چند شهر دیگر شاعران برخاسته و به عربی و فارسی در مدح آل علی (ع) سخن سروده‌اند، اما چنان که نوشتیم اینان تا عصر تیموری در اقلیت بوده‌اند رنگ. مجموعه آثار نخستین کنگره جهانی حضرت رضا (ع) ۱۳۶۵: صفحه ۲۰۵.

البته ذکر این نکته لازم است که همه سلسله‌ها و خاندان‌های غیر شیعی که تا قبل از صفویه حکومت را به دست داشتند به این اندازه و به یک نحو با شیعه برخورد نمی‌کردند؛ مثلاً در عهد سامانیان آزادی دینی تا حد زیادی وجود داشت و امیران سامانی تعصب چندانی درباره مسائل مذهبی و اعتقادی نداشتند و به همین خاطر در محیط اجتماعی آن روزگار، دانشمندان زیادی پرورش یافتند و آثار فراوانی هم از آن دوره باقی مانده است. و بعضی از امیران و وزیران، خود اهل فضل و علم بودند و دانشمندان را تشویق می‌کردند. (ر.ک: صفا ۱۳۶۳، ج ۱، صفحات ۲۰۶-۲۰۷) اما در دوره غزنویان وضع به گونه‌ی دیگر است، به خصوص در دوره اول حکومت آنان که تا پایان سلطنت مسعود غزنوی به طول می‌انجامد و بالأخص در دوره حکومت محمود غزنوی. در این دوره است که عصبیت‌های مذهبی به اوج خود می‌رسد. برخورد سلطان محمود با فردوسی نشان دهنده

همین مسئله است. در این دوره شیعه به شدت در تنگنا قرار می‌گیرد و از هر سو مورد هجوم واقع می‌شود. رک: *ابوالفضل بیهقی تصحیح دکتر فیاض (۱۳۵۸: صفحه ۲۰۲)* درباره سلطان محمود غزنوی چنین می‌نویسد: امیر ماضی چنان که لجوجی و ضجرت وی بود، یک روز گفت: بدین خلفیه خرف شده بیاید نشست که من از بهر قدر عباسیان انگشت در کرده‌ام در همه جهان و فرمطی می‌جویم و آنچه یافته آید و درست گردد بر دار می‌کشم.... تأمل در این سخن بیهقی به خوبی روشن کننده اوضاع آن زمان است. و نیز حمله محمود غزنوی به ری و قتل عام مردم آن دیار و به دار کشیدن علما و دانشمندان شیعی و سوزاندن کتاب‌های شیعه در زیردارها، گویای مظلومیت شیعه و فجایع و مصایبی است که بر سر شیعیان آمده است. برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به: *تاریخ ادبیات در ایران، صفا-ذبیح‌الله-ج یک، صفحه ۳۳۶*. به بعد. در چنین اوضاع و احوالی، اظهار و علاقه به تشیع نشانه جرأت و بی‌باکی و خلوص عقیده شاعران شیعه و نمایانگر اثر تربیتی این مذهب است. و از این بالاتر، دعوت به آن است که در این مورد، شاعران پا را از حد اظهار و علاقه و اعتقاد صرف بالاتر و فراتر می‌گذارد و مخاطبان خود را به مذهب شیعه دعوت می‌کند. این اظهار و دعوت به شیوه‌های مختلفی صورت می‌گیرد، گاهی در قالب ستایش ائمه(ع) و به خصوص مدح حضرت علی(ع) است، زمانی همراه با خطاب و عقاب به اهل زمانه، و گاه نیز به صورت مناسب خوانی برای اهل بیت(ع) است.

محمدرضا حکیمی (۱۳۶۵: صفحه ۲۲۲) درباره مدایح مذهبی چنین می‌نویسد:

مدایح مذهبی از مقوله شعر متعهد است نه هنر مجرد. چون در این گونه آثار، شاعران حقانیت رهبران الهی و راه آنان را می‌نمایانند و می‌کوشند تا با زبان شعر، حقایق را به فرهنگ جامعه و شعور اجتماعی منتقل سازند، و موضوع مردان حق و رهبران سعادت و عدالت را در برابر دیگران و به ویژه جباران و ستمگران تحکیم بخشند و استوار دارند. پس همان‌گونه که ملاحظه شد، سخن مدایح مذهبی با دیگر مدیحه‌ها تفاوت اساسی دارد. چه این که در سایر مدایح، شاعر به طور عهده با اهداف و اغراض مادی و شخصی به ستایش ممدوح می‌پردازد ولی در مناقب دینی این مسائل چندان وجود ندارد.

نکته دیگری که در این زمینه شایان ذکر است، توجه و تمسک شاعران به کلام الهی و احادیث پیامبر اکرم(ص) است، که در شأن و منزلت خاندان عصمت و طهارت(ع) نازل گشته یا بیان شده است.

حال با این پیش درآمد نوشتار این گونه ترتیب می‌دهیم:

الف) شعر از منظر پیامبر اکرم(ص)

ب) ویژگی‌ها و محورهای شعر شیعه

ج) پیشینه و شرح احوال مختصر شاعران شیعه (از قرن چهارم تا چهاردهم، شرح احوال

بیت و دو شاعر از کسایب مروزی تا حکیم صفای اصفهانی)

شاعران بسیاری و مطالب فراوانی در این حیطه می‌توان شمرد و نگاشت ولی به خاطر

محدودیت نوشتاری و بنابر حکم پرهیز از اطاله کلام از بسیاری شاعران و از فراوانی گفته‌ها صرف نظر گردید.

شعر شیعی، یکی از شاخه‌های پر بار ادب اسلامی است که بی‌شک می‌توان آن را برگزیده‌ترین و مؤثرترین شعر در نوع خود دانست. ویژگی مهم و اصلی شعر شیعه در تعهد نهفته است. شعری که متضمن پیامی الهی و انسانی و هماهنگ با فطرت سلیم بشری است و شاعر در متن حوادث زمانه حضور داشته و هم اوست که به جانبداری از حق و حقیقت و طرد و تحقیر باطل و ناراستی موضع می‌گیرد.